

קיבוץ - לשאלת המהות

"חושש אני כי לרוב, לא בקיבוץ השיתופי וודאי שלא בקיבוץ המתחדש, קיימת פרספקטיבה ערכית של שליחות ציונית תרבותית-ערכית בתוך החברה הישראלית. אנחנו עוסקים ב'חיי שעה' ולא ב'חיי שעה שהם חיי עולם'. אולי הקיבוצים העירוניים ותנועות הבוגרים מגששים אל דרך מסוימת. כעת, עדיין אין להם משנה רעיונית סדורה דוגמת אבותיהם ואמותיהם הרעיוניים מלפני 90 שנה". מיכאל לבני, בעקבות כנס המטה השיתופי

רוחני/רעיוני/ערכי ואמצעי העברה של ערכים, מהווה איום פנימי מהותי להמשך קיום הקיבוץ.

לדעתי ולצדדי, ניתן במידה רבה להטיח דברים דומים כלפי הקיבוץ השיתופי. ההבדל הוא בכך שעל ידי אימוץ התורה הניאו-ליברלית של האלהת הפרט ו"חיי השעה" שלו/שלה, הקיבוץ המתחדש הגיע לנקודת האל-חזור. כבר אין בו כדי להיות שליח ודוגמה של חזון ציוני-תרבותי-ערכי עם מסר לחברה בישראל. אליכא דגורדון, הקיבוץ המתחדש "הלך בדרך הגלות". כפי שהכנס בערכה הראה - הקיבוץ השיתופי

דברים אלה של גורדון וברל הם הם המהות. בל נתבלבל. חלילה לנו למעט בתפקיד המכריע שמילא הקיבוץ בהקמת תשתית התיישבותית וביטחונות של המדינה. מרצון, במסירות ובהעלאת קורבנות רבים, שירת הקיבוץ את משימת מות הציונות המדינית. אך הייעוד האסטרטגי היה שליחות למען עיצוב דמותה התרבותית והערכית של המדינה בדרך, כמדינה יהודית ודמוקרטית. האם נס ליחם של יעדים אלה? הקיבוץ השיתופי והקיבוץ המתחדש מאיגרא רמא - למציאות האפורה של ימינו. חושש אני כי לרוב, לא בקיבוץ השיתופי

ידוע כי מסגרת הקיבוץ קמה על רקע מצב היסטורי מעשי. בראשית המאה הקודמת, האתגרים בשטח בנושא ההתיישבות הובילו את ד"ר ארתור רופין אל ניסיון הקמת חווה שיתופית באום-ג'וני. זו היתה דרך ליישב צעירים איכרי תיים ונטולי אמצעים בארץ לא זרועה - בעלות מינימלית ובמסגרת חברתית תומכת.

בעשורים שלאחר מכן, הקיבוץ הוכיח את עצמו בזמן העלייה השלישית, הקיבוץ נהיה לגורם מגייס עבור ציונים צעירים, חלוצים. אלה ראו במסגרת הקיבוץ לא רק בית אלא גם דרך שבה ניתן להגשים, כאן ועכשיו, ב"מיקרו" את החזון הערכי של המדינה היהודית המתוקנת העתידית ב"מקרו". הקיבוץ היווה קהילה משימתית-יעודית למען חזון יהודי-ציוני מסוים.

החזון והמהות

אדמה עברית. עבודה עברית. שפה עברית. צדק חברתי ברוח נביאי ישראל - ולו במלכו" שי זרמים שונים של סוציאליזם. מהמורשת של עם ישראל כי האדם "נברא בצלם" נדרש הרעיון של שוויון ערך האדם והעבודה. א.ד. גורדון ביקש להחיל את הרעיון הזה על המפעל הציוני בכללותו:

"אנחנו בראנו לטבע ארצנו ניב שפתיים ואמרנו: אדם בצלם אלוהים... עתה אנו באים לב" רוא לטבע זה החי בנו ניב חדש ואומרים - עם בצלם אלוהים... זה יסוד רעיונו, רעיון תחייתנו וגאולתנו, זה יסוד של רעיון 'עם-אדם'." ("לכי" רור רעיונו מיסודו", 1920).

ברל כצנלסון הבין את הסכנה שבהתמסרות המלאה לבניית הפיזית של הבית הלאומי. הוא דאג למהות התרבותית. בהספדו לחיים נחמן ביאליק ב-1934 אמר:

"עכשיו אנו עומדים בארץ בתקופה של בנייה ראשונית... אנו עוסקים... בהקמת שלדי בניין. אין לבנו נתון עוד לריהוט הבית, לסידורו הפנימי... עוד אין לנו פנאי לחיים רוחניים עמוקים... אבל עוד נצפנו לנו ימים. עוד יישבו יהודים רבים רבים בארץ ומכאובינו התרבותיים לא יתנו להם דמי... (ויהפכו) לבאים אחרינו למצוקת נפש גדולה. וכמו שאנו מתחבטים עכשיו בשאלות העבודה העברית... ככה נתחבט ביימים הבאים בשאלות גורלנו התרבותי..."

חיי שעה שהם חיי עולם

"כל עוד שלא חל אצלי שינוי בטעם החיים, אין לי לבקש אחרי חיים חדשים, כי לא אמצאם. חיים חדשים הם קודם כל טעם חיים חדש... אומרים שעל האדם העובד לברר לעצמו מה הוא רוצה, אם הוא רוצה לעבוד ולחיות בעצמו או לעבוד כדי שיחיו אחרים, כלומר, לטובת הכלל או לטובתם של הדורות הבאים. שאלות מעין אלה מסיחות את דעתו של האדם מן העיקר: מחיי שעה שיש בהם חיי עולם, כי במידה שחיי השעה הם חיים של ממש יש בהם חיי עולם... הבא לשם חיי עולם... אינו מקריב את חיי השעה שלו, כי חיי שעה שיש בהם טעם הם הם חיי עולם."

"שתי דרכים לפנינו בארץ ישראל: דרך החיים הגלותיים... ודרך החיים של תחייה שאנו מבקשים ללכת בה. יבחר לו כל אחד באשר יבחר, אבל יכיר במה שבחר וידע מי שבחר בדרך התחייה שלא ילך למעשה בדרך הגלות. הגלות היא לעולם גלות ובארץ ישראל אין פחות גלות מאשר בארץ אחרת..."

אהרן דוד גורדון, 1911

נאבק על מהותו. אולי נשפית תנועות הנוער בעורפו עוד תרענן אותו. אך לחסידי השיתוף (ואני בתוכם) אורבת סכנה: אם נתרכז רק במעלות השיתוף בתוך ביתנו, סביר שנחיה חיים צודקים יותר מאשר חברינו המתחדשים. אין בכך די. על השיתוף להיות מנוף לקידום דרך למהות שהותוותה כבר לפני שלושה דורות. רק כך יהווה השיתוף שלנו אמצעי לקדם חזון שיש בו חיי עולם בהיותו מסר למפעל הציוני כולו.

מיכאל לבני, לוטן

משנה רעיונית סדורה דוגמת אבותיהם ואמרותיהם הרעיוניים מלפני 90 שנה.

צודק אורי מרגלית (דבריו הובאו בגיליון הקר"ד) כי גורדון המעיט בחשיבות הצורה (מושב לעומת הקבוצה דאז) וביקש להתרכז בתוכן. אך נדמה לי כי אורי מתקשט בנוצות זרים, בהביאו את גורדון כסימוכין לרעיון הקיבוץ המתחדש. הלא ב-1920 היתה לגורדון סיבה להאמין כי המושב יהווה ביטוי אחר ל"חיי עולם". אורי עצמו מודה כי "היעדר מרכז כובד